

Elena Dragomir

O RELAȚIE ASIMETRICĂ
ROMÂNIA ȘI PIAȚA COMUNĂ
(1957-1989)

Volumul 1

Cuprins

Lista abrevierilor.....	7
Lista tabelelor	11
Mulțumiri	13
Introducere	15
1. România postbelică și „visul de aur al omenirii”	21
1.1. „O semicolonie” a capitalismului.....	24
1.2. „O țară dezvoltată din punct de vedere economic”	33
2. România și începutul integrării vest-europene.....	43
2.1. Planul Schuman.....	44
2.2. „Dictatura supranațională” a marilor puteri	50
2.3. Planul Plevén.....	54
2.4. Contra „suprastatului” european.....	58
3. România și Tratatul de la Roma.....	73
3.1. Euratomul – „amenințare la adresa păcii”	74
3.2. Piața Comună – „contopire (...) pas cu pas, sector cu sector”	80
3.3. Contra „federalismului european”	85
4. Reacții și relații bilaterale (1957-1968)	93
4.1. Opoziționism și separatism.....	94
4.2. Bilateralism și pragmatism	103
4.3. Un exemplu: Relațiile România-RFG	116
5. Primele contacte (1968-1974)	123
5.1. Interese divergente	124
5.2. „Contacte neoficiale” și „tehnice”	132
5.3. Strategia României față de CEE	149
5.4. România – țară socialistă în curs de dezvoltare.....	167
6. Acorduri sectoriale (1975-1980)	203

6.1. Nevoia unui cadru juridic.....	203
6.2. Acordurile sectoriale: primele discuții.....	223
6.3. Acordul în domeniul comerțului cu textile	231
6.4. Alte acorduri sectoriale: comerțul cu produse siderurgice și industriale	246
6.5. Propuneri respinse: pescuit, agricultură, transporturi, credite	267
7. Criza anilor 1980	283
7.1. Aplicarea acordurilor sectoriale.....	286
7.2. Acordul global – un eșec.....	308
7.3. Drepturile omului – ipoteze	319
7.4. „Europa unită” și sfârșitul unui regim.....	336
Concluzii	349
Referințe	353

Introducere

Lucrarea de față investighează relațiile României cu Comunitatea Economică Europeană (CEE sau Piața Comună) ca entitate, în perioada cuprinsă între 1957, anul înființării CEE, și 1989, anul prăbușirii sistemului socialist în România. Până în 1968, România, stat socialist, membru al Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER), nu a avut nici un fel de contacte cu CEE – organizație occidentală supranațională. Ulterior, pe măsură ce integrarea vest-europeană s-a adâncit, iar politica comercială comună (PCC) a CEE a prins contur tot mai pronunțat, autoritățile române au fost nevoite să trateze direct cu oficialități comunitare și, în special, cu Comisia Executivă a Pieței Comune.

Evoluția acestei relații este pe cât de spectaculoasă, pe atât de necunoscută. După prăbușirea sistemului socialist, România și-a redefinit politica externă și de securitate, orientându-se spre Uniunea Europeană (UE) și spre Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). În acest context, în ultimele decenii au apărut numeroase studii despre relațiile juridice, economice sau politice dintre România și Uniunea Europeană, despre negocierile de aderare, despre reformele interne necesare aderării sau despre stadiul relațiilor curente.¹ Astfel de studii trec, însă, cu vederea bogata istorie a relațiilor dintre cei doi actori în perioada Războiului Rece, enumerând cel mult o serie de acorduri comerciale încheiate în anii 1970 sau 1980 și menționând în treacăt relația neobișnuită pe care România – ca stat membru CAER – ar fi avut-o cu Piața Comună.

¹ De exemplu, Sophia Davidova, Kenneth J. Thomson (editori), *Romanian agriculture and transition towards the EU (Rural economies in transition)*, Lanham, Lexington Books, 2003; Victor Aldea, Octavian Gh. Botez, *Aderarea României la Uniunea Europeană și implicațiile sale asupra comerțului exterior*, Ager-Economistul, București, 2005; Dimitris Papadimitriou, David Phinnemore, *Romania and the European Union. From marginalisation to membership*, Routledge, London, New York, 2008; David Phinnemore (editor), *The EU and Romania. Accession and beyond*, London, Federal Trust for Education and Research, 2006; Tom Gallagher, *Romania and the European Union. How the weak vanquished the strong*, Manchester University Press, Manchester, 2009; F. Peter Wagner, *Romania and the European Union. Challenges, pathways and prospects*, Ashgate, 2010; Adrian Năstase, *Reprezentarea României la Uniunea Europeană în contextul reglementărilor interne și europene*, Monitorul oficial, București, 2012; Dragoș Zaharia, *Politica externă a României de la izolare la începerea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014; Alina-Carmen Brihan, *România în Uniunea Europeană. Mecanisme și niveluri de influențare a procesului decizional european*, Tritonic, București, 2017; Bogdan Murgescu, „Romania”, în Günther Heydemann, Karel Vodička K. (editori), *From Eastern Bloc to European Union. Comparative Processes of Transformation since 1990*, Berghahn, New York, Oxford, 2017; Lavinia Stan, Diane Vancea (coordonatori), *România postcomunistă. Trecut, prezent, viitor*, Polirom, Iași, 2017; Valentin Naumescu (coordonator), *România, marile puteri și ordinea europeană (1918-2018)*, Polirom, Iași, 2018 (pentru partea a II-a a lucrării: „După Războiul Rece”).

Analiza detaliată a relațiilor postdecembriste dintre România și UE contrastează puternic cu absența unui studiu sistematic asupra relațiilor din perioada Războiului Rece. Acoperind o lipsă istoriografică importantă, într-un anumit sens, această lucrare studiază originea relațiilor dintre România și Uniunea Europeană și demonstrează că istoria acestor legături este mult mai veche și mai consistentă decât s-a crezut până acum.

Neglijată pentru foarte multă vreme, tema relațiilor România-CEE în perioada Războiului Rece abia recent a început să trezească oarecare interes², mai ales în cadrul unor cercetări despre participarea României la activitatea CAER.³ În lucrarea noastră din 2019, intitulată *Opoziția din interior. România și politicile CAER față de CEE (1957-1989)*, accentul, după cum arată și titlul, a căzut asupra poziției adoptate de România, în cadrul CAER, cu privire la politicile Consiliului față de Piața Comună. Volumul de față urmărește strict relațiile dintre România și Piața Comună ca organizație. Este adevărat că natura acestor relații a fost în mare măsură influențată de factorul CAER, adică de calitatea României de membru în CAER. În capitolele care urmează, factorul CAER este prezent într-o anumită măsură, dar el nu este dezvoltat foarte mult, tocmai pentru că, în lumina monografiei din 2019, am dorit să evităm orice reluare nenecesară de idei și să reducem numărul autocitărilor cât mai mult cu putință.

În vreme ce activitatea României în cadrul CAER și al Organizației Tratatului de la Varșovia, precum și relațiile sale cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) au fost și continuă să fie în detaliu investigate, atât de cercetători români, cât și de cercetători străini⁴, studiile despre relațiile cu

² Stefano Bottoni, „Unrequited Love? The Romanian Communist Party and the EEC in the 1960s and 1970s”, în F. di Palma, W. Mueller (editori), *Kommunismus und Europa. Vorstellungen und Politik europäischer kommunistischer Parteien im Kalten Krieg*, Paderborn, Schöningh, 2015, p. 116-136; Elena Dragomir, „Romania turns West: National and international rationales”, în Angela Romano, Federico Romero (editori), *European Socialist Regimes' Fateful Engagement with the West*, Routledge, London, New York, 2021, p. 190-220.

³ Elena Dragomir, *Opoziția din interior. România și politicile CAER față de CEE (1957-1989)*, vol. 1, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019a; Elena Dragomir, „Breaking the CMEA hold. Romania in search of a strategy towards the European Economic Community, 1958-1974”, în *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, Vol. 27, Issue 4, 2020a, p. 494-526;

⁴ De exemplu, Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, 1949-1965*, Editura Enciclopedică, București, 2007; Brîndușa Costache, *Activitatea României în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, 1949-1974*, INST, București, 2012; Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice*, INST, București, 2012; Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice, 1965-1989*, INST, București, 2013; Andi-Mihail Băncilă, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc. De la dictat economic la emancipare*, Ars Docendi, București, 2016; Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova. Politica externă a României, 1956-1965*, INST, 2011; Suvi Kansikas, *Socialist Countries Face the European Community. Soviet-bloc Controversies over East-West Trade*, New York, Peter Lang, 2014; Dennis Deletant, „Taunting the Bear: Romania and the Warsaw Pact, 1963-89”, în *Cold War History*, Vol. 7, No. 4, November 2007; Laurien Crump, *The Warsaw Pact reconsidered*, Routledge, London, New York, 2015; Laurien Crump, Simon Godard, „Reassessing

organizații vestice sunt încă puține⁵ – ca și cercetările privind relațiile bilaterale cu diferite state occidentale.⁶ De asemenea, investigațiile despre relațiile economice ale României cu state occidentale sau despre comerțul său exterior abia dacă prind contur.⁷ În materie de politică externă, literatura anterioară a tins să desconsidere profund relevanța comerțului cu Occidentul, mai ales în primele decenii postbelice – după cum va detalia primul capitol. Prin urmare, această lucrare este un element de noutate din mai multe puncte de vedere, ea atingând teme variate subsumate atât politicii externe, cât și politicii economice a României de după război.

Cei doi termeni ai relației Romania-CEE nu se bucură de atenție egală, accentul fiind plasat asupra celui dintâi. Cercetarea a avut în vedere patru întrebări principale: 1) cum a văzut România integrarea vest-europeană și cum a evoluat percepția sa în această privință; 2) cum și când și-a conceptualizat România relațiile cu Piața Comună și, mai ales, de ce; 3) cum a fost pusă în practică această concepție și cu ce rezultate și 4) care sunt principalele caracteristici ale acestei relații și ce ne spun ele despre politica externă a României postbelice, în general? Reacțiile, răspunsurile, așteptările CEE față de România sunt și ele abordate într-o măsură însemnată, dar cei doi termeni ai relației nu au fost tratați egal, atenția deosebită fiind acordată României.

Lucrarea propune o abordare multiarhivistică, bazându-se pe documente deținute de Arhivele Ministerului Afacerilor Externe din România (AMAE), de Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (ANIC), de Arhivele Istorice ale Uniunii Europene (Historical Archives of the

communist international organizations. A comparative Analysis of Comecon and the Warsaw Pact in relation to their Cold War competitors”, *Contemporary European History*, Vol. 27, no. 1, 2018.

⁵ Silviu Miloiu, „Considerații pe marginea procesului de decizie britanic cu privire la aderarea României la FMI și BIRD în decembrie 1972”, în *Studii și Materiale de Istorie Contemporană*, vol. 5, 2006; Paul Nistor, *Admiterea României comuniste în ONU. Între negocieri diplomatice și discreditare simbolică*, Institutul European, Iași, 2014; Ion Alexandrescu, „Oportunități economice și bariere politice”, în Ion Alexandrescu, *România între Est și Vest. Aderarea la FMI și BIRD*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012; Ion Alexandrescu, *România între Est și Vest. Achitarea anticipată a datoriei externe: un experiment unic*, Oscar Print, București, 2019; Mihai E. Ionescu, „Romania, Ostpolitik and the CSCE, 1967-1975”, Oliver Bange, Gottfried Niedhart (editori), *Helsinki 1975 and the Transformation of Europe*, Berghahn Books, 2008; Iulian Toader, *România și diplomația extinderii. Originile Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020.

⁶ Claudiu Florian, „România-RF Germania, 1949-1967. Argumente pentru un nou început în relațiile româno-germane”, MAE, *România-Republica Federală Germania. Începutul relațiilor diplomatice, 1966-1967*, Enciclopedică, București, 2009; Gabriel Stelian Manea, *Un adulter în familia comunistă. România și SUA în anii 1960*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016; Mihaela Sitaru, *British-Romanian Relations during the Cold War*, PhD Dissertation, (Supervisor Professor Brock Millman), The University of Western Ontario, 2014; Paschalis Pechlivanis, *America and Romania in the Cold War. A differentiated détente, 1969-80*, Routledge, London, New York, 2019.

⁷ Petre Opreș, *Aspecte ale economiei românești în timpul Războiului Rece*, Editura Trei, București, 2019.

European Union – HAEU, Florența, Italia), de Arhivele Istorice ale Comisiei Europene (Historical Archives of the European Commission – HAEC, Bruxelles, Belgia) sau de Arhivele Naționale ale Franței (ANF). Au fost folosite, de asemenea, materiale de presă din epoca respectivă, volume de documente publicate și numeroase arhive online.

Lucrarea acoperă o perioadă de peste 30 de ani – un interval în care atât România, cât și Piața Comună au evoluat enorm. Între 1957 și 1989, CEE a suferit numeroase modificări. La nivel de componență, s-a lărgit de la șase membri în 1957, la nouă membri în 1973, la zece membri în 1981 și la 12 membri în 1986. Totodată, regulamentele și procedurile sale au evoluat, instituțiile s-au reformat, politicile față de țările terțe s-au schimbat și rafinat. România, la rândul ei, a trecut prin faze de dezvoltare diferite, și-a consolidat instituțiile și și-a definit politica internă și externă. Este necesară, prin urmare, delimitarea foarte exactă a subiectului cercetat.

Așadar, acest studiu nu-și propune să realizeze o analiză exhaustivă a relațiilor dintre România și CEE ca entitate sau dintre România și țările membre ale CEE luate individual. El nu dorește să prezinte integral discuțiile tehnice, sector cu sector și produs cu produs, dintre cele două entități, după cum nu intenționează să trateze poziția CEE față de România. Scopul său este unul restrâns: realizarea unei introduceri într-o temă care a fost, în general, ignorată până acum. Se urmărește, mai ales, interacțiunea dintre România și Comisia Executivă a Pieței Comune, cu accent special pe relațiile comerciale. Relațiile România-CEE devin astfel un studiu de caz pentru o mai bună înțelegere a politicii externe românești în perioada Războiului Rece.

Despre istoriografia politicii externe a României postbelice am mai scris cu alte ocazii⁸ și nu dorim, prin urmare, să rezumăm – iar – diferitele interpretări pe care le propune domeniul. Se cuvine, însă, menționat că această lucrare nu se revendică nici de la teza distanțării de Moscova, nici de la teza stalinismului sau comunismului național. Evitând paradigme interpretative anterioare, lucrarea propune ea însăși un cadru interpretativ nou, dezvoltat pe baza surselor primare disponibile până în acest moment. Acest cadru stabilește mai întâi că există o strânsă legătură între politica internă și cea externă a României – un aspect în general neglijat până acum de studiile dedicate României postbelice, deși afirmația este, în sine, un truism. Apoi, el sugerează că, deși factorul sovietic a contat foarte mult, importanța lui a fost puternic exagerată de literatura anterioară, care a tins să se concentreze asupra relațiilor româno-sovietice sau să analizeze orice alt aspect al politicii interne și externe românești postbelice prin prisma exclusivă a factorului

⁸ Dragomir, 2019a, 15-17; Elena Dragomir, *Pericolul sovietic. Percepții și relații româno-sovietice*, Humanitas, București, 2020b Dragomir, 2020b (ebook).

European Union – HAEU, Florența, Italia), de Arhivele Istorice ale Comisiei Europene (Historical Archives of the European Commission – HAEC, Bruxelles, Belgia) sau de Arhivele Naționale ale Franței (ANF). Au fost folosite, de asemenea, materiale de presă din epoca respectivă, volume de documente publicate și numeroase arhive online.

Lucrarea acoperă o perioadă de peste 30 de ani – un interval în care atât România, cât și Piața Comună au evoluat enorm. Între 1957 și 1989, CEE a suferit numeroase modificări. La nivel de componență, s-a lărgit de la șase membri în 1957, la nouă membri în 1973, la zece membri în 1981 și la 12 membri în 1986. Totodată, regulamentele și procedurile sale au evoluat, instituțiile s-au reformat, politicile față de țările terțe s-au schimbat și rafinat. România, la rândul ei, a trecut prin faze de dezvoltare diferite, și-a consolidat instituțiile și și-a definit politica internă și externă. Este necesară, prin urmare, delimitarea foarte exactă a subiectului cercetat.

Așadar, acest studiu nu-și propune să realizeze o analiză exhaustivă a relațiilor dintre România și CEE ca entitate sau dintre România și țările membre ale CEE luate individual. El nu dorește să prezinte integral discuțiile tehnice, sector cu sector și produs cu produs, dintre cele două entități, după cum nu intenționează să trateze poziția CEE față de România. Scopul său este unul restrâns: realizarea unei introduceri într-o temă care a fost, în general, ignorată până acum. Se urmărește, mai ales, interacțiunea dintre România și Comisia Executivă a Pieței Comune, cu accent special pe relațiile comerciale. Relațiile România-CEE devin astfel un studiu de caz pentru o mai bună înțelegere a politicii externe românești în perioada Războiului Rece.

Despre istoriografia politicii externe a României postbelice am mai scris cu alte ocazii⁸ și nu dorim, prin urmare, să rezumăm – iar – diferitele interpretări pe care le propune domeniul. Se cuvine, însă, menționat că această lucrare nu se revendică nici de la teza distanțării de Moscova, nici de la teza stalinismului sau comunismului național. Evitând paradigme interpretative anterioare, lucrarea propune ea însăși un cadru interpretativ nou, dezvoltat pe baza surselor primare disponibile până în acest moment. Acest cadru stabilește mai întâi că există o strânsă legătură între politica internă și cea externă a României – un aspect în general neglijat până acum de studiile dedicate României postbelice, deși afirmația este, în sine, un truism. Apoi, el sugerează că, deși factorul sovietic a contat foarte mult, importanța lui a fost puternic exagerată de literatura anterioară, care a tins să se concentreze asupra relațiilor româno-sovietice sau să analizeze orice alt aspect al politicii interne și externe românești postbelice prin prisma exclusivă a factorului

⁸ Dragomir, 2019a, 15-17; Elena Dragomir, *Pericolul sovietic. Percepții și relații româno-sovietice*, Humanitas, București, 2020b Dragomir, 2020b (ebook).

sovietic, trecând cu vederea alte aspecte. În al treilea rând, el susține teza, care a mai fost formulată uneori, și anume că ideologia a contat mai puțin decât s-a crezut inițial și că, în materie de politică externă, inclusiv politică economică externă, România s-a condus după interesele naționale, așa cum erau ele înțelese atunci.

Dar ce înseamnă „ideologie” în acest context? Tradițional, din pricina ideologiei politice împărtășite cu restul statelor din Estul Europei și cu URSS, atât actorii politici ai acelor momente, cât și cercetătorii s-au așteptat ca România să fie și ea – și pe plan intern, și pe plan extern – în linia altor state est-europene și în special în linia Moscovei. Astfel, afirmația de mai sus că ideologia a contat mai puțin și că interesele naționale au contat mai mult decât s-a crezut inițial nu înseamnă că ideologia nu a avut relevanță, ci că această așteptare generică nu s-a confirmat, că România și-a urmărit interesele naționale mai degrabă în ciuda ideologiei politice pe care o avea în comun cu restul așa-zisului bloc comunist. Pe de altă parte, dacă prin ideologie înțelegem, de fapt, un set de idei, valori, credințe, convingeri, opinii, interpretări, care se înscriu într-un anumit tipar general și care produc planuri de acțiune, strategii urmate de politici concrete, atunci orice regim politic, orice stat, orice actor politic acționează, de fapt, în baza unei ideologii – iar acesta a fost și cazul României postbelice.

Lucrarea contestă, așadar, abordarea istoriografică anterioară, care interpretează politica externă și internă a României postbelice prin lentila dihotomiei Est-Vest, socialism-capitalism, apropiere/distanțare de URSS, apropiere/distanțare de Occident – „România între Est și Vest”, cum spunea un autor odată.⁹ Lucrarea admite, firește, evidența: că România a funcționat într-un context istoric în care opoziția Est-Vest a existat, că a fost partener și aliat al URSS în CAER și în Pactul de la Varșovia sau că relațiile sale cu Occidentul și cu URSS au trecut prin etape variate. Pentru că literatura anterioară a abordat deseori acest plan de analiză, studiul de față se oprește foarte puțin asupra lui și susține, în schimb, că separația Est-Vest a fost cadrul, nu rădăcina politicii interne și externe românești, el a fost doar contextul (de care România a ținut, într-adevăr, seama, într-o mare măsură), dar nu el a fost cauza primordială, nu el e cel care poate explica politica internă și externă a României postbelice integral.

Dacă abordăm problema din perspectiva opoziției Est-Vest, România de partea Estului împotriva Vestului sau România de partea Vestului împotriva Estului, constatăm că nu putem uneori explica politica sa internă sau externă. Ca și formula „România între Est și Vest”, teza „României nonconformiste” – vestitul „maverick Romania”¹⁰ din limba engleză – nu ne ajută analitic. Ea spune, de fapt, că multe

⁹ Alexandrescu, 2012; Alexandrescu 2019.

¹⁰ De exemplu, Eliza Gheorghe, „Atomic Maverick: Romania's negotiations for nuclear technology, 1964–1970”, în *Cold War History* Vol. 13, No 3, 2013, p. 373–392; Stefano Bottoni, *Stalin's Legacy in*

poziții și acțiuni românești nu se încadrează în paradigma interpretativă utilizată, că nu se conformează acesteia. Ne mai spune că încă avem nevoie de o teză care să poată explica unitar politica externă și internă a României postbelice, iar în opinia noastră această teză poate fi găsită numai dacă ieșim din paradigma „Estul sau Vestul”. De altfel, multe dintre abordările politice ale României s-au conturat mai degrabă în ciuda opoziției Est-Vest, în ciuda apartenenței sale la CAER și la Pactul de la Varșovia, în ciuda calității sale de stat socialist și în ciuda ideologiei sale politice. România a legat prietenii și cu Estul, și cu Vestul, și cu Nordul și cu Sudul; a avut diferende și cu Estul, și cu Vestul; a nemulțumit și chiar a înfuriat și Estul, și Vestul – iar aceasta se datorează faptului că ea nu a privit sistemul internațional (și nici propriul loc în acest sistem) prin lentila separației Est-Vest.

Argumentul nostru nu este că URSS, opoziția Est-Vest, separația socialism-capitalism, apartenența României la CAER sau la Pactul de la Varșovia n-au contat. Argumentul nostru este că au existat și alți factori și că ei sunt cei care pot explica politica internă și externă a României unitar, fără a mai fi nevoie de termeni pe cât de vagi, pe atât de inutili din punct de vedere analitic, precum „maverick Romania” / „România nonconformistă”, „semiindependentă”, „independentă comparativă”, „independentă limitată”, „suveranitate economică”, „politică externă substanțial independentă într-un număr de domenii”, „emancipare limitată”, „spațiu de manevră” etc.¹¹ Folosind ca studiu de caz relațiile României cu CEE, lucrarea de față propune o altă paradigmă interpretativă.

Romania. *The Hungarian Autonomous Region, 1952–1960*, Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, London, 2018, p. 270; Stefano Bottoni, *Moșteniarea lui Stalin în România. Regiunea Autonomă Maghiară, 1952–1960*, București, Humanitas, 2021, p. 323; Trond Gilberg, *Nationalism and Communism in Romania. The Rise and Fall of Ceausescu's Personal Dictatorship*, Routledge, London, New York, 2018 (prima ediție 1990), p. 209–244; László Borhi, *Dealing with Dictators. The United States, Hungary, and East Central Europe, 1942–1989*, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, 2016, p. 253.

¹¹ Pentru lista acestor termeni și analiza noastră asupra lor, a se vedea Dragomir 2020b.

1. România postbelică și „visul de aur al omenirii”¹

Lucrarea de față formulează teza că politica internă și externă a României a derivat, în foarte mare măsură, din concepția de dezvoltare (economică și socială) a țării. De aceea, acest prim capitol realizează o foarte scurtă introducere în politica economică a României postbelice, la nivel de concepție, cu un accent deosebit asupra locului ocupat în cadrul acestei concepții de relațiile economice ale țării cu Occidentul.

Regimul politic instalat în România după al Doilea Război Mondial a îmbrățișat „visul” sovietic al „construirii comunismului”, „visul de aur al omenirii”, urmărind realizarea unui sistem social „în care să nu mai existe exploatarea omului de către om, în care oamenii să nu mai fie împărțiți în săraci și bogați, în care bunurile naturii, ca și foloasele muncii celor mulți, să le revină acestora și nu unui pumn de trântori”.² Regimul își propunea să scoată țara din mizerie și sărăcie, din înapoiere și analfabetism, din boli și foamete, să îi asigure dezvoltarea economică, socială, politică și culturală.³ „Creșterea nivelului de trai pentru toți oamenii muncii” era, oficial, obiectivul suprem al comuniștilor români.⁴

Dincolo de limbajul de lemn al epocii, inegalitățile și inechitățile sociale, economice și politice asociate perioadei interbelice și anilor de război au existat cu adevărat, iar puterea de convingere a ideilor marxist-leninist-staliniste de reformare socială este în mare măsură explicată de această stare de fapt. Pentru România interbelică, denumită în termenii vremii „burghezo-moșierească”, datele statistice oferă o imagine dintre cele mai triste. În 1930, spre exemplu, doar 57% din populația cu vârsta de peste șapte ani era știutoare de carte (45,5% femei și 69,2% bărbați). Din 8,2 milioane de știutori de carte, 80% aveau instrucție primară, 8,6% – instrucție secundară, 3,2% – instrucție profesională și doar 1,6% – instrucție

¹ O versiune aproape identică a acestui capitol a fost publicată sub titlul „Relațiile comerciale cu Occidentul în concepția economică a României postbelice. Argumente pentru o nouă perspectivă de studiu”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie Nouă), Istorie*, Tom LXVII, 2021, p. 475-493.

² De exemplu, *Scînteia*, 10 noiembrie 1947, p. 3; *Universul*, 5 decembrie 1948, p. 2; *Scînteia*, 28 aprilie 1951, p. 5; *Sportul popular*, 24 iulie 1952, p. 2; *Scînteia tineretului*, 9 martie 1953, p. 1.

³ De exemplu, *Universul*, 30 decembrie 1948, p. 2; *Scînteia* 8 iunie 1950, p. 2; *Universul*, 8 mai 1951, p. 2; *Scînteia*, 21 octombrie 1950, p. 2; *Femeia*, 1 mai 1953, p. 17; *Universul*, 8 august 1951, p. 1.

⁴ De exemplu, „Expunerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în fața Marii Adunări Naționale, 27 decembrie 1948”; Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Cinci ani de la eliberarea României, 19 august 1949”, în Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1951, p. 187-209, 294-301; „Cuvântarea ținută de tov. Ana Pauker în cadrul adunării de la Ateneul RPR”, în *Sportul popular*, 19 martie 1951, p. 1.

universitară sau echivalentă. Marea majoritate a populației active (58,4%) se afla în mediul rural, fiind implicată într-o agricultură înapoiată, nemecanizată și bazată pe exploatare de tip familial. Mortalitatea infantilă în anul 1930 era de 17,4%, fiind printre cele mai crescute din lume – apropiată întrucâtva de cea din țări precum Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia și Grecia, unde numărul de decese la sută de născuți-vii era cuprins între 16,4 și 12,7), dar foarte departe de țări precum Marea Britanie, Suedia, Elveția, Norvegia, Olanda sau Australia (unde numărul de decese la sută de născuți-vii era cuprins între 6,4 și 3,9).⁵ Pornind de la astfel de realități, noul regim își stabilea ca scop să înlăture „exploatarea omului de către om” și să asigure, în schimb, „progresul social”. Toate reformele adoptate după venirea comuniștilor la putere, precum naționalizarea, reforma educației sau cooperativizarea agriculturii au fost puse formal și oficial în slujba realizării „dreptății sociale” ca „temelie” pentru „întreaga viață politică și economică a României”. Iar la baza dezvoltării economice a țării, încă de la început, a fost așezată „industrializarea socialistă”.⁶

Aceste lozinci reprezentau mai mult decât simplă propagandă comunistă și nu ascundeau doar tactici de amăgire a maselor sau de legitimare a noului regim. Discursul comunist despre dezvoltarea economică și despre echitatea socială, dublat de unele măsuri pe care România nu le cunoscuse anterior – precum votul universal, direct, egal și secret, programul de alfabetizare și culturalizare a maselor, planul de electrificare a țării, noul cod al muncii sau noul cod al familiei – au dus, într-adevăr, la legitimarea noului regim și au fost folosite propagandistic pe scară largă, dar rațiunea din spatele lor era alta – dorința sinceră a noilor elite politice de a asigura „maselor exploatate” și „poporului”, în general, o „viață mai bună” și „mai dreaptă”.⁷ Liderii politici, ziariștii, ideologii epocii credeau sincer că socialismul și eventual comunismul vor asigura cetățenilor „un trai mai bun și mai drept” și că acest deziderat social se putea obține numai prin progresul economic. La rândul lui, potrivit tezelor epocii, progresul economic, depindea în primul rând de industrializare.

Literatura de specialitate oferă, însă, o imagine foarte diferită de cea prezentată de sursele primare. În acest cadru, politica economică a României postbelice este deseori – simplificat și pe nedrept – redusă la două elemente: la caracterul său

⁵ Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, în Valeriu Stan (coordonator), *Enciclopedia de istorie a României*, București, Meronia, 2000, p. 306-329.

⁶ Spre exemplu, *România viitoare*, 1 ianuarie 1948, p. 2; *Lupta Sibiului*, 25 aprilie 1950, p. 1; *Scînteia*, 21 decembrie 1950, p. 1; *Scînteia*, 21 martie 1957, p. 3.

⁷ *Scînteia*, 22 ianuarie 1948, p. 1; „Raportul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul Partidului Muncitoresc Român”, în *Scînteia*, 23 februarie 1948, p. 1-4; *Scînteia*, 18 august 1950, p. 2; *Scînteia*, 31 mai 1950, p. 1; *Scînteia*, 29 octombrie 1950, p. 1; *Scînteia*, 30 decembrie 1953, p. 3; *Flacăra Sibiului*, 5 ianuarie 1955, p. 2.

„aberant” și la natura sa „autarhică”. Mulți autori susțin că preocuparea constantă a liderilor comuniști români pentru industrializarea țării a fost cauza principală care a dus la dezastrul economic și social de mai târziu. Se consideră că atașamentul lor la preceptele marxism-leninismului, pe de o parte, și viziunea lor „îngustă” și „incompetentă” în materie de chestiuni economice, pe de alta, sunt explicațiile principale pentru care România a ales „dezvoltarea forțată”, „industrializarea forțată” sau „industrializarea rapidă”, politici economice puse apoi în practică printr-o lungă listă de măsuri la fel de „aberante”, „greșite”, „ineficiente”, „sclerate”, „regresive”, „voluntariste” etc. În ceea ce privește natura „autarhică” a economiei postbelice, se afirmă că România nu a fost interesată de dezvoltarea sectorului comerțului exterior.⁸ În rezumatul unui autor, la București, „era de neconceput ca exporturile să devină motorul dezvoltării economice”, „relațiile economice externe fiind considerate doar un auxiliar al dezvoltării economice centrate pe nevoile și opțiunile politico-economice interne”.⁹

O asemenea abordare prezintă, însă, câteva limite principale. În primul rând, tinde să omită sursele primare. În al doilea rând, se caracterizează printr-o viziune istoricistă, privind trecutul prin lentila ideologiilor, subiectivităților, tendințelor și perspectivelor (deseori moralizatoare) actuale. În al treilea rând, trece cu vederea faptul că – așa cum observa Alexandru D. Aioanei într-un studiu recent¹⁰ – industrializarea a fost văzută ca principală, dacă nu chiar singura cale de modernizare și dezvoltare a României încă de dinainte de venirea partidului comunist la putere. Iar în al patrulea rând, chiar și astăzi, în medii mai mult decât onorabile – precum Organizația Națiunilor Unite (ONU) – industrializarea încă este privită ca forță motrice pentru creșterea economică și pentru dezvoltarea unor țări sau regiuni „înapoiate”, „subdezvoltate”, „mai puțin dezvoltate” sau „în curs de dezvoltare”.¹¹

⁸ De exemplu, Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, 2006, p. 414-423, 441-445; Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2000)*, Polirom, Iași, 2010, p. 328-361, 392-406; Maria Mureșan, „Economia României în anii socialismului. Un model de dezvoltare de tip extensiv”, în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, Polirom, Iași, 2012, p. 247-274; Costache, p. 15; Andrei Cristian Bălășan, *Romania's foreign trade between 1945 and 1989*, CES Working Papers, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Centre for European Studies, Vol. 5, Issue 1, 2013, p. 1-11; Petre Opreș, *Licențe străine pentru produse civile și militare fabricate în România (1946-1989)*, Editura Militară, București, 2018, p. 33-34.

⁹ Murgescu, 2010, p. 361.

¹⁰ Alexandru D. Aioanei, *Moldova pe coordonatele economiei planificate. Industrializare, urbanizare, inginerii sociale (1944-1965)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019, p. 28-48.

¹¹ De exemplu, Department of Economic and Social Affairs, *Industrial Development for the 21st Century. Sustainable Development Perspectives*, United Nations, New York, 2007; Carlos Humberto Ortiz, Javier Andrés Castro, Erika Raquel Badillo, „Industrialization and growth: threshold effects of technological integration”, în *Cuadernos de Economía*, Vol. 28, No 51, 2009, p. 75-97; Eric Evans, Osei Opoku, Isabel Kit-Ming Yan, „Industrialization as driver of sustainable economic growth in Africa”, în *The Journal of*